

Jean des Cars

DYNASTIE WINDSORŮ

Historie nejslavnějšího
panovnického rodu moderních dějin

DYNASTIE WINDSORŮ

© Perrin 2011, 2014, 2021

Published by arrangement with Lester Literary Agency & Associates

Všechna práva vyhrazena.

*Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu nakladatele.*

Translation © Vladimír Čadský, 2022

Cover © Adéla Korbelařová, 2022

© DOBROVSKÝ s.r.o., 2022

ISBN 978-80-277-2930-2 (pdf)

Jean des Cars

DYNASTIE WINDSORŮ

Od Britské říše po Alžbětu II.

Obsah

Předmluva	7
-----------------	---

1

1917

Jiří V., anglický král, už není německého původu!

Jiří V., král anglický... ..	17
Od roku 1714 angličtí panovníci jsou ... Němci.....	18
Královna Viktorie zavádí novou módu: vdává se v bílém!	20
Napoleon III. přísahá ve Windsoru věrnost anglické královně!.....	21
Eduard VII., anglický král a veselý frankofil.....	23
Bez Eduarda VII. by nebylo Srdečné dohody	25
Berlín 1913: poslední setkání panovníků před válkou	26
Jiří V. neměl vládnout: přesto z něj bude „král-kuráž“	28
Dvůr oznamuje nové příjmení královské rodiny: Windsorové	32
Jiří V., první Windsor na trůně, se musí zbavit svého německého přízvuku	34

2

1918–1935

Jiří V. neboli národní jednota

Utkvělá myšlenka Jiřího V.:	
sdílet starosti svých poddaných.....	40
Král se inspiroje Viktoriínskými zásadami, aby poznal veřejné mínění	42
Rostoucí králova popularita konsoliduje a sjednocuje monarchii.....	45
Král úspěšně zachrání přeživší tetu, matku Mikuláše II.	47
Jiří V., odvážný král čelící krizím všeho druhu.....	50
Nemocný Jiří V. se obává o budoucnost království.....	52
Mrs. Wallis Simpsonová, skandální milenka korunního prince	55

3

Poněkud zvláštní princ waleský

Utkvělá myšlenka prince waleského: hlavně se nestát králem!.....	61
Potkává svou první lásku: v krytu, za války	64
Princův soukromý tajemník si nakonec přeje, aby nevládl.....	66
Nastydlá Mrs. Simpsonová se na lovu setká s princem waleským	69
Mrs. Simpson je dotčena: princ si ji nepamatuje.....	71
Sen Mrs. Simpsonové se stává skutečností: je představena u dvora.....	74

Ve 3 hodiny ráno princ waleský vyprovází Simpsonovy.....	76
Chmurná zima, bez peněz a beze zpráv od prince.....	78
Mrs. Simpsonová má důvod k radosti: princ ji vyzve k tanci!	80
Dvanáct měsíců samoty a beznaděje. Wallis je zapomenuta.....	82
Princ daruje Mrs. Simpsonové k narozeninám orchidej.....	85
Princ waleský se objevuje u Simpsonových, i když není očekáván.....	87
Princova přítelkyně je předmětem všech klevet	89
Wallis Simpsonová zaujímá v princově životě stále větší místo	92

4

20. ledna až 10. prosince 1936 tři sta dvacet pět dní Eduarda VIII.

V Londýně se říká: „Král je úplným otrokem Wallis“	96
Král vládne chaoticky; jeho spolupracovníci si zoufají.....	98
Král prosazuje úspory, ale Wallis kupuje drahé šperky.....	100
Krále a Wallis sleduje rozvědka.....	102
Londýn a Washington rekonstruuji pochybnou minulost Wallis... ..	105
Na scénu vstupuje Winston Churchill... se špatnými vtipy.....	106
Výletní cesta baví celý svět – kromě Spojeného království!.....	109
Wallis má právo na příliš mnoho poct. Skandál ve Skotsku.....	110
První ministr upozorňuje krále, že monarchie je v nebezpečí.....	112
Odbory a tisk požadují odchod Mrs. Simpsonové	114
Král se domnívá, že vláda a církve osnují spiknutí	115

5

10. prosince 1936 abdikace, tragédie a trauma

Královi bratři nenacházejí slova, matka mu vycítá egoismus.....	118
Wallis bude rozvedena, ovšem ne z vlastní viny.....	120
Premiéra ve Westminsteru: je vysloveno intrikánčino jméno.....	121
Znepokojená Mrs. Simpsonová se uchyluje k přátelům ve Francii	123
Král je definitivně rozhodnut: bude abdikovat... pro své štěstí	124
Král Eduard VIII. se stává Jeho královskou Výsostí vévodou z Windsoru.....	126
Bývalý král promlouvá ze zámku Windsor.....	129

Windsor proti Windsorovi čili výzvy očekávající Jiřího VI.

Albert a Elizabeth dávají přednost rodinnému životu před plytkými společenskými událostmi	136
Za cenu nesmírného úsilí vévoda z Yorku bojuje s kockáním	138
1937: korunovace Jiřího VI. usmíruje veřejné mínění s monarchií.....	140
Konečně, večer po korunovaci, nastává čas pro královu řeč	143
Co bude dělat vévoda z Windsoru, bývalý král, vlastní vinou v exilu?	145
Wallis se cítí ohrožená, Eduard vypadá uvolněně a optimisticky	147
Vánoční překvapení: Ernest Simpson myslí na svou ženu	149
Rozvodový spis je zdržován vyděračem	151
Rozhodnuto: vezmou se na zámku Candé v Touraine	152
Rozvedená Wallis se provdá za vévodu z Windsoru. Šťěstí?	155
Konečně se zase shledají. Jejich svatba v Candé je naplánována na 3. června 1937.....	157
Královská rodina odmítá zúčastnit se svatby vévody s Wallis	159
Nedobrovolně intimní svatba: za účasti pouhých dvaceti pozvaných	161
Velice málo diskrétní svatební cesta po střední Evropě.....	163
V Londýně jsou jako omráčeni: Hitler zve Windsorý do Německa!	165
Podle Hitlera by vévodkyně „byla dobrá královna“	167
Vévodský pár nepřestává obtěžovat krále Jiřího VI.	170
Král a královna od své korunovace glorifikují monarchii	172
1938: návštěva Jiřího VI. v Paříži posiluje Srdečnou dohodu.....	174
Poněkud odlišné cesty vévody a vévodkyně z Windsoru	176
Tisk odmítá psát o vévodově příspěvku na pomník Jiřího V.	179
Podle Američanů a Kanadanů jsou král a královna „znamenití“	180
Válka! Windsorovi jsou repatriováni do Spojeného království.....	182
Co udělat s nepohodlným a nedůtklivým vévodou z Windsoru?	184
Vévoda z Windsoru posílá vojenská tajemství Hitlerovi	187

Windsorové ve válce

Jiří VI. je zneklidněn: obává se únosu své matky	191
Churchillova popularita roste: správně předpověděl vývoj.....	193
Po jmenování prvním ministrem Churchill vede válku i s Windsorovými.....	196
Windsorové jsou prohlášeni za nežádoucí ve Francii i v Evropě.....	198
Windsorové se ve Španělsku stávají pro Jiřího VI. nebezpečím	200

Aby ho dostali co nejdál, je vévoda jmenován guvernérem Baham.....	203
Srpen 1940: Německo začíná bombardovat Anglii	205
Buckinghamský palác zasažený bombami je ztělesněním odporu	208
Pro vévodkyni z Windsoru jsou Bahamy něco jako Elba pro Napoleona.....	211
Vévoda a jeho žena se nudí: chtějí jet do Kanady.....	213
14. listopadu 1940: Luftwaffe srovnává se zemí Coventry	215
Churchill řídí akce ze svého podzemního válečného kabinetu	217
Windsorové využívají výletní plavby, aby se dostali do Spojených států	220
Roosevelt posílá do Londýna osobního vyslance, aby potvrdil jeho podporu.....	222
7. prosince 1941: Pearl Harbor, vstup Spojných států do války	225
Drama u dvora: mysteriózní smrt králova bratra, vévody z Kentu.....	228
Dopisy vévodkyně z Windsoru jsou na Bahamách cenzurovány	232
1943–1944: Přátelé Windsorových jsou zatýkáni, zabíjení nebo páchají sebevraždu	235
Jiří VI. se staví proti Churchillově osobní účasti na vylodění	237

8

1945–1952

Konec impéria

Neuvěřitelné: Churchillova strana je poražena!	
Sir Winston podává demisi.....	242
15. srpna 1947, Indie je nezávislá, ale rozdělená na dvě části.....	243
Jaký osud vyhradit vévodovi a vévodkyni z Windsoru?	245
Během pobytu v Anglii jsou vévodkyni ukradeny šperky!	247
Korunní princezna Alžběta je zamilovaná.	250
„Marburská složka“: bomba se zpožděním!	253
Vévoda z Windsoru si najme novináře, aby ospravedlnil své počínání	257
Jiří VI. operován kvůli oběhovým potížím, zdá se, že se uzdravil	259
V sedmdesáti sedmi letech se Winston Churchill opět stává premiérem!.....	262

9

1952–1955

Učednická léta mladé královny

Alžběta II. není ze shledání se strýcem Eduardem nijak nadšená	267
Vdova po Jiřím VI. chce být nazývána „královna matka“	270
Windsor nebo Mountbatten? Otázka se mění ve veřejný spor.....	272
Vévoda a vévodkyně z Windsoru se zase stěhují.....	273
Královna Mary korunovaci své vnučky neuvidí.....	276
Windsorovi sledují korunovaci Alžběty II. ... v televizi	277
Princezna Margaret se zamiluje do ženatého hrdiny, Petera Townsenda.....	279
Odcházející Churchill pozve královnu na Downing Street	281
Margaret se vzdává své lásky a stává se „smutnou princeznou“	283

10
1956–1965
doba krizí

Humor vévody z Edinburghu baví a konsternuje království.....	288
Po Suezmu musí královna jmenovat již třetího premiéra	290
Královský pár prochází manželskou krizí, ale vše se urovná.....	293
Princezna Margaret si bere Antonyho Armstrong-Jonese	294
Vévodkyně z Windsoru si veřejně stěžuje, že její muž je obětí pronásledování.....	296
Profumův skandál odhaluje skrytou tvář legendy.....	298
1965: V Churchillovi umírá „muž století“	301

11
1965–1997
Sňatky, pohřby, zrad a...
annus horribilis

1967: první setkání královny matky s Wallis od roku 1936!	304
Červenec 1969: Charles dostává titul prince waleského	306
Nehody princezny Anny: napřed s bláznem, potom s koněm.....	309
Alžběta II. navštíví umírajícího vévodu z Windsoru	310
Alžběta II. drží slovo: vévoda z Windsoru je pohřben ve Windsoru	312
Královna má starosti: její sestra, princezna Margaret, se bude rozvádět	314
1977: jubileum Alžběty II: čtvrt století na trůnu.....	315
Nové pohromy princezny Margaret (pokračování)	317
Zavraždění lorda Luise Mountbattena šokuje Spojené království	318
Vévodkyně z Windsoru má další obsesi: rozměry své budoucí hrobky....	320
Poslední ambice Wallis: před smrtí spatřit ještě jednou královnu matku.....	322
Je třeba oženit prince waleského!.....	323
Diana už dlouho snila o tom, že se stane princeznou waleskou!	325
Diana hromadí na dvoře jednu neobratnost za druhou.....	326
U Yorků se lže, u Waleských podvádí	328
20. listopad 1992: zámek Windsor v plamenech.....	330
První ministr John Major oznamuje odloučení prince a princezny waleských.....	332
Nepřeháná už Diana? Válka u Waleských!	334
1997: dramatický konec války Waleských	335
Královna a královská rodina jsou obviňovány z lhostejnosti.....	338

12
1998–2011
**Alžběta II., udrží si přese
všechno klidnou mysl?**

Edward, poslední svobodný syn, se konečně žení.....	341
Margaret: „princezna rebelka“ a její zvraty osudu.....	343
Queen Mum neboli legenda století	345
Královna matka byla profesionálkou monarchie	346
Ve 2 hodiny v noci na Balmoralu královna matka stepuje	347
Queen Mum byla nejmilejší britskou babičkou	348
Charles a Camilla se berou třicet čtyři let od chvíle, kdy se do sebe zamilovali.....	350
Královský pár vychází ze všech zkoušek posílen.....	351
29. dubna 2011: svatba Williama a Kate.....	352

13
2012–2018
**Diamantové jubileum,
brexit a svatba Harryho**

Královnin triumf	357
Brexit a odchod prince Filipa z veřejného života.....	361
19. května 2018: svatba prince Harryho a Meghan Markleové.....	363

14
2018–2021
**Pandemie, zrady, smutek:
královna čelí osudu**

Zrada Harryho a Meghan	369
Smrt vévody z Edinburghu	374
První léto na Balmoralu bez Filipa	376

Pro Victorii, mou královnu

Předmluva

Onoho 29. dubna 2011 díky stovce kamer a pěti stům techniků BBC sledovaly dvě miliardy diváků ve sto osmdesáti zemích svatbu prince Williama, vévody z Cambridge, vnuka královny Alžběty II., s miss Kate Middletonovou. Sledovanost čtyřikrát vyšší, než jaká byla při svatbě prince Charlese s Dianou v roce 1981. Podle prezidenta Obamy, který navštívil Londýn krátce poté, „obřad fascinoval Ameriku“.

Nebylo snadné události uniknout. Od chvíle, kdy byla svatba oznámena, pronásledovala budoucí manžele média a uživatelé internetu si vychutnávali pikantní parodie. Žádnou z těchto frašek – a některé byly vskutku odvážné – nezadržela cenzura, což dokazuje, že monarchie a demokracie jsou slučitelné. Republikáni, kterých nebylo mnoho, slibovali protesty a bookmakeři, jak to odpovídá staré britské tradici, shromažďovali sázky... včetně předpovědí, kdo vystřídá na trůnu Alžbětu II: její syn Charles nebo velice populární ženich, vnuk William? Říkalo se, že si 76 % Britů myslí, že William by byl lepší budoucí král než jeho otec. Průzkumy, k Charlesovi nemilosrdné, k Williamovi lichotivé, nezacházely až tak daleko, že by nadhodily možnost abdikace následníka v synův prospěch. To by totiž způsobilo ústavní krizi srovnatelnou s tou z roku 1936, kdy se Eduard VIII. odmítl stát

králem, aby se mohl oženit s dvakrát rozvedenou Američankou, přičemž přitěžující okolností bylo, že oba bývalí manželé byli stále ještě naživu.

Tohoto 29. dubna 2011 se tvář pětáosmdesátileté Alžběty II., oblečené v kanárkově žlutých šatech, s kloboukem i rukavicemi stejné barvy, rozzářila úsměvem radosti. Byla viditelně spokojená a dávala to najevo, což se dělo opravdu vzácně. Její Veličenstvo, tentokrát velice milostivé, jak potvrzuje hlasitě *God Save the Queen*, si mohlo vychutnávat důkazy obnovené prestiže. Ta byla silně otřesena 31. srpna 1997, kdy se celý svět dozvěděl o smrti její ex-snachy, mýtické a znepokojující Diany. Bylo zapotřebí času k znovunabytí respektu lidu po vlně nespokojenosti, jež prošla veřejným míněním pobouřeným zdánlivou královninou lhostejností. Královna nepochopila, že tento náhlý konec – pro mnohé záhadný – proměnil Dianu v celosvětovou ikonu. Princezna byla „obětována“, lid „pobouřen“ a panovnici byla „intenzivní bolest cizí“. Lidé z toho vyvodili, že královna, vychovávaná k tomu, aby veřejně nikdy nedávala najevo emoce, nemá srdce a není schopna soucitu. Zdálo se, že jakýkoli cit po těchto Windsorech steče jako po promokavém plášti.

Působivý film Stephena Frearse *The Queen* později ukázal, jak nesmírné projevy úcty ze strany lidu přiměly královnu, aby vyšla ze své citové izolace a vyslyšela naléhavé rady svého prvního ministra Tonyho Blaira. Rozrušení lidu stálo v protikladu ke královskému chladu. Prestiž Alžběty II. byla narušena. Člověk by bezmála mohl věřit, že monarchie je v ohrožení... a to v důsledku nesmírného nedorozumění. Potom se princ Charles, který si znovu uspořádal život, projevil jako pozorný otec, dobře se starající o své dva syny, kteří ztratili matku; jeho vážnost na veřejnosti vzrostla, což přispělo ke zlepšení image Windsorů.

Proč tato svatba z 29. dubna 2011 (ve Francii ne zcela výstižně nazývaná „svatbou století“) vyvolala tolik zájmu, vášní, diskusí, a také reakce všeho druhu, počínaje neobyčejnou oddaností veřejnosti královské rodině, a tedy i k monarchii vůbec? Proč svatba moderního páru – budoucí manželé, jejichž romanci odhalil v roce 2004 *Sun*, se dobře znali a ve velkolepých kulisách

království, jež se samo muselo potýkat s různými ekonomickými turbulencemi, už zažili rozchody a krize – dala vzniknout tolika snům mezi romantickou idylou a skvěle zrežírovaným představením? Protože tato svatba byla šancí střiženou královské instituci na míru: uspořádat jedno z oněch představení, které nikdo jiný uspořádat nedovede. Bezpochyby také proto, že na rozdíl od zaranžovaného svazku Charlese a Diany veřejnost cítila, že tentokrát jde o sňatek z lásky, vracející koruně její část snu. Tento sňatek poutá dynastii Windsorů s rodinou Middletonových, prvních „neurozených“, jimž se dostalo po třech stech padesáti letech této pocty. I další korunované hlavy tak dnes hledají sňatkem lásku, a nikoli uspokojení dynastických, diplomatických nebo politických zájmů, jako tomu bylo do počátku 20. století. Když je ve hře láska, veřejné mínění je náročnější a každý rozchod dramatictější než před rokem 1914. Vyústění manželství tří dětí Alžběty II. v devadesátých letech způsobilo pověsti Windsorů nemalé škody, které lze srovnat (co do intenzity, nikoli co do následků) s potížemi, které v roce 1936 vyvolal Eduard VIII., když abdikoval, aby se mohl oženit s Wallis ex-Simpsonovou. Nejstarší syn Jiřího V. se po pouhých devíti měsících vzdal všech svých práv. Našli mu jméno, které znělo jako syntéza všeho britského: vévoda z Windsoru. Byl prvním nositelem tohoto titulu, a bezpochyby zůstane také jediným, kdo byl obklopen aurou romantičnosti, jistě, ale také skandály, kompromitacemi, resp. zradami před druhou světovou válkou i během ní. Tajuplná vévodkyně z Windsoru neměla nikdy právo nechat se titulovat „královská Výsost“, což bylo ponížení, které velmi špatně snášela.

Podstatou instituce království je jeho trvalost. Ale dlouhověkost, na jedné straně působivá a budící respekt, je past. „Aby se vše změnilo, nesmí se měnit nic,“ napsal Giuseppe Tomasi, kníže z Lampedusy, autor *Geparda*. Na jaře 2011 se Windsorové měli změnit, ale rád měl zůstat zachován; především nesměli proměškat toto setkání mezi staletým důvodem ke své existenci a národní hrdostí. To bylo o to podstatnější, že důležitost královských sňatků (mediální pokrytí zavazuje) rostla souběžně s úpadkem reálné moci monarchie. Skutečné moci konkurovala moc image,

pokud ji nenahrazovala, její okamžitý vliv, který nebylo možno udržet pod kontrolou. To může produkovat sny, ale také se stát noční můrou.

V předvečer svatby Williama a Kate všechny průzkumy potvrzovaly oddanost Britů (více než 76 %) koruně, poněvadž přispívá k jednotě země a jejímu dobrému obrazu, hlavně v zahraničí. Dokonce i *Guardian*, směřodatný deník levého středu založený v roce 1821, konstatoval, že monarchie je i nadále v srdcích lidí nedotknutelná, a shrnul tak pocit, že „Spojené království si v revolucích nelibuje“. Jediná úspěšná revoluce se odehrála před třemi a půl staletími a skončila popravou krále Karla I. 30. ledna 1649. Od té doby se na druhé straně průlivu La Manche spokojili jen s výměnami dynastií.

Onoho jara 2011 neměla královská rodina, často nazývaná ať již z nenávisti, nebo z posměchu „firmou“, právo udělat chybu. Nebyla to korunovace, a tedy státní slavnost, ale tak říkajíc „rodinný“ obřad na globální úrovni, konaný pod bdělou ochranou pěti tisíc policistů a vojáků a těšící se indiskrétní pozornosti tisíců novinářů. S událostí byla spjata velká očekávání. Několik mrzoutů, stejných jako vždy, kteří se škodolibě chytají kiksů a katastrof, sarkasticky poukazovalo na šokující režii události, ale národ bez ohledu na společenské vrstvy naplňovala národní hrdost a neochvějné nadšení. Ba ještě lépe: uspokojení.

Bylo to majestátní, impozantní a se správnou dávkou *british* lidskosti a humoru, kdy pět hodin veřejných slavností provázely úsměvy desítek milionů diváků. Někteří spatřovali ve jméně mladé nevěsty Kate (ta by byla ráda, kdyby si vzpomněli, že její skutečné křestní jméno se na začátku píše s C...) znamení vyváženosti. Nevěsta, rozená Middletonová, je dívkou „středu“, ani příliš krásná, ani příliš exaltovaná, ani příliš oslňující, ale sympatická, normální, přímá. A má talent dělat, co je třeba, kde to je třeba a ve správné chvíli.

Během svatebního obřadu prince Williama s velice hezkou Kate nedošlo k sebemenšímu zádrhelu. Byl prostě bezchybný. Nedošlo k žádnému zdržení proti přesnému rozvrhu stanovenému protokolem (při své svatbě s Filipem měla Alžběta, tehdy ještě princezna a následnice trůnu, minutu zpoždění). Když

přišel ministerský předseda David Cameron se svou chotí před Westminsterské opatství, měl šéf vlády nárok na potlesk. Potlesk překvapil o to více, že nájemník z Downing Street číslo 10 oznámil velice přísné rozpočtové restriktce a těžko snesitelná úsporná opatření. Ale tohoto 29. dubna krize mezi pozvanými na svatbu nebyla! Den byl jakousi odbočkou ze všedních dní, kterou nesměla narušit žádná zlá soudička. Jiné špatné zprávy, politické a mediální skandály, měly přijít na pořad dne až o něco později.

Ke královské svatbě patří neodmyslitelně kočár: nebe bylo, když vyjžděli z Westminsteru, bez mráčku a ukázalo laskavou tvář. Toho 29. dubna monarchie pěkně usmířila tradici s inovací: Když zářící nevěsta vyšla na balkon a uviděla půldruhého milionu lidí shromážděných před Buckinghamským palácem, zamumlala „*wow!*“ – pokud to nebylo více protokolární „*oh my God!*“; její slova jsme neusekli, ale byla ohromena takovým nadšením lidu a bezpochyby cítila i vděk. Manželé si pak vyměnili dva polibky, z nichž druhý, ve 13 hodin 27 minut místního času, byl velice zamilovaný. Řekl snad William „*Kiss me, Kate*“ slovy slavné muzikálové písně? Tento polibek rozpoutal vlny provolávání bravo a hurá a je to jeden z obrazů, který vejde do historie. Právě teď nastala jedna taková chvíle. Přišlo na šest set tisíc lidí, mnohdy z daleka, aby byli u toho přímo. Potom, a to byla novinka, pár odjel ve velkolepém Astonu Martin se stahovací střechou, který patří princovi Charlesovi (není úplně stejný jako auto Jamese Bonda, ale skoro!), místo zadní SPZ jen s cedulkou „Just wed“ („novomanželé“) a bez obvyklého rachocení hrnců přivázaných k nárazníku, zato v oblaku vzlétajících balonků, z nichž některé byly ve tvaru srdce. To lid miloval, v tom se poznával, nacházel se ve svých prvních vzpomínkách, svých snech a své nostalgii. Přestávka v každodenních starostech. Všechno bylo bezchybné, bez poskvrnky, s dokonalým, ale nikoli zkostnatělým vystupováním, což se předem zaručit nedalo. Koktail v tom správném poměru, jak ho dovedou servírovat právě na druhém břehu kanálu La Manche. A komentáře, které předem tvrdily, že dvě třetiny Britů nechává svatba chladnými, byly usvědčeny ze lži. William a Kate, od této chvíle nazývaní vévoda a vévodkyně

z Cambridge, titulem pocházejícím ze 17. století, úspěšně zvládli první zkoušku z vystupování ve dvou před veřejností. A to před jakou veřejností! Není pochyb, že velký podíl na tomto úspěchu měla skutečnost, že půvabná a prostá, elegantní a veselá Kate je Britkou, která nevzešla z aristokracie. Ale ta nejtvrďší zkouška na ně teprve čeká. Nejtvrďší zkouškou bude žít tak skromně, jak to jen bude možné.

Vzpomínka na Dianu byla očividně stále přítomná, vždyť bývala manželkou prince Charlese, a tedy matkou ženicha. Její duch se z paměti lidí nevytrácel. Pohromy „princezny srdcí“, jak ji nazval Tony Blair, ministerský předseda v době dramatu, její tragický konec, bolest jejích ještě tak mladých dětí nemohly být zapomenuty. Lidé srovnávali prostou, střízlivou, přiléhavou róbu Catherine s šaty zesnulé Diany. Vlečka šatů Kate byla kratší (2,7 m) než Dianina, jež jako by neměla konce; připomínala trochu vlečku Grace Kellyové, když se v roce 1956 stala monackou kněžnou. Krajku vyšili v Caudry, v severní Francii, jako malé ohlednutí za „Srdečnou dohodu“, spojeneckou smlouvou, která před stoletím spojovala Francii s Británií. Hned druhý den po svatbě byli zpracovatelé tylu v Caudry zaplaveni objednávkami krajk té nejvyšší kvality a během několika hodin se na internetu nabízel za jednotkovou cenu 2700 eur kopie šatů, které přitom byly státním tajemstvím. Pakatel v porovnání s 45 000 eury, kolik stál originál! Diadém, který Kate měla, jejich součástí bezpochyby nebude. Klenot, zapůjčený královnou, vytvořil Cartier v roce 1936. Jiří VI. ho daroval své choti Alžbětě, budoucí královně matce, a ta ho předala jejích dceři v den jejích osmnáctých narozenin. Že jíím byla Kate ozdobena, dokazovalo, že královna sňatek schvaluje.

Pokud jde o lidové a mediální divadlo, takovou svatbu lze pokládat za zdařilou pouze tehdy, když zahrnuje několik dobře připravených překvapení, jež se neproviní proti dobrému vkusu. Šok způsobilo už to, že přišla Pippa, nádherná mladší sestra a družička nevěsty. Tato kráska vážně konkurovala Kate. Že omdlí některý vyčerpaný voják, to už je součástí tradice, třebaže nejde o nic bůhvíjak slavného. Ale že se fotbalista odváží nosit vyznamenání na žaketu, a ještě k tomu na rubu pravé klopy (!), to je

neomluvitelné. Copak tam nebyl někdo z protokolu, aby zabránil podobnému kiksů? Na obranu Davida Beckhama se bude říkat, že to je sportovec, neobeznámený se zvyky u dvora. Ale ať je to jakkoli, zaslouží si červenou kartu.

Ještě bylo nutno dodat špetku originalnosti. Tu zajistil sir Elton John, který přišel se svým manželem. Lidé si tehdy kladli otázku, proč hudební hvězda nepřišla rovnou v dámských šatech. Co na tom: bylo to tolik *british!* Palmu vítězství za nejhorší vkus si jednoznačně odnesly pokrývky hlavy obou dcer prince Andrewa. Surrealistický klobouk na hlavě Beatrice z Yorku připomínal cosi mezi loveckou trofejí a horní částí krbu! Naštěstí byl dán do aukce v dražební síni eBay a částka – 93 579 euro – byla, alespoň podle *Daily Telegraphu*, věnována jednomu charitativnímu sdružení... O skutečné překvapení programu se postarala bezprecedentní přeměna části Buckinghamského paláce na noční podnik pro tři sta pozvaných, se třpytivou koulí, kterou požadovala Pippa, a diskžokejem objednaným Williamovým bratrem Harrym. Tancovalo se tam až do svítání. Byly zapotřebí litry kávy, aby byli přeživší resuscitováni na *breakfast*.

Buď jak buď, stará monarchie, která toho už tolik viděla, dostala omlazovací injekci. Zregenerovala se, zlidštila. Náklady na slavnosti byly nevyhnutně kritizovány, ale kdyby se na obřadu šetřilo, byla by to pohroma, a rodina Kate si náklady na hotel a restauraci uhradila sama. Uniformy, elegantní pánové podle módy ze Saville Row, ulice prvotřídních londýnských krejčích, nepravděpodobné dámské „kloboučky“, jaké může přimět ženy nosit jedině dvůr Svatého Jakuba (oficiální název), nebyla všechna ta sláva poněkud nemístná? Jistě ne. Je třeba si uvědomit, že i když vydržování královského dvora jde na vrub daňového poplatníka, příspěvek monarchie do ekonomiky Spojeného království není právě malý: více než 500 milionů eur ročně. Turisty (asi 30 milionů ročně) přitahuje divadlo, zejména neměnné představení slavného střídání stráží před Buckinghamským palácem a defilé na koních. Uvědomme si však, že navzdory všeobecnému názoru tito vojáci v červených kabátcích a čepicích z medvědí srsti jako Royal Scots nejsou operetní figuranti, ale skuteční bojovníci,

jejichž pluky se střídají v čestné pořádkové službě pro panovníka, pokud nejsou právě zapojeni ve vzdálených konfliktech, například v Afghánistánu.

Jen si to řekněme: volba prezidenta republiky přijde draho, ale z čistě ekonomického hlediska přináší méně. Generál de Gaulle, který dodal prezidentské funkci prestiž hodnou funkce královské, se bavil paradoxem: Francouzi připravili svého krále o hlavu, ale tolik milují knížata, že je hledají v cizině a chtějí je důstojně přivítat. Labouristický poslanec Tristram Hunt (povoláním historik) ve *Figaru* prohlásil: „Svět mohl obdivovat Velkou Británii hrdou na své instituce a minulost. Nikdo neovládá lépe lesk a tradice takové svatby než Britové.“ Můžeme také říci, že den volna poskytnutý poddaným Jejího Veličenstva (zavření továren, kanceláří a obchodů) sice umenšil ekonomický růst druhého čtvrtletí, ale bylo by nespravedlivé a hloupé to klást za vinu mladému páru. Slavnost byla dokonalá a to je nutno si uchovat v paměti.

Bylo-li mediální pokrytí tak široké, ačkoli princ William je až druhý na seznamu nástupnictví trůnu, a tedy dědic dědice, pak proto, že královna Alžběta II. je stále hlavou státu v šestnácti zemích z padesáti tří, které jsou členy Commonwealthu, některých rozsáhlých, jako je Kanada a Austrálie, jiných menších, jako je Nový Zéland, Lesotho, Brunej nebo Bermudy. Její Veličenstvo v těchto šestnácti zemích zastupují generální guvernéři nebo guvernéři¹. I když Britská říše udělala místo britskému Commonwealthu a třebaže doba autonomních dominií, jež za obou světových válek stála těsně po boku Velké Británie, skončila po roce 1945, existují ještě kolonie, jejichž hrdým emblémem zůstává Gibraltar. Již od roku 1704! Slunce nezapadá nad zónou britského vlivu, jenž vtiskuje svou nenapodobitelnou, více či méně viditelnou pečeť daleko od Londýna, třeba už jen svým jazykem a tím, že se tam jezdí vlevo. A jestliže až dodnes se žádný z těchto

---

1 Nesmíme zaměňovat anglický Commonwealth („veřejné blaho“), nastolený Cromwellovou republikou v letech 1649 až 1660, a současný Commonwealth národů, který v roce 1931 vystřídal Britskou říši. Ten je vyjádřením suverénních států, které se svěřují pod ochranu britského panovníka, aby vytvořily konfederaci. Dnes Commonwealth zahrnuje jak několik korunních kolonií, tak i nezávislé státy s monarchickým nebo republikánským režimem.

států nerozhodl poslat tento vliv do muzea historie, pak je to proto, že monarchie lidu morálně mnohé přináší.

Od pohřbů po svatby, od korunovace po intronizaci, panovníci se těší magické prestiži, která se vyrovná každé politické moci: jsou garantem jednoty svého lidu. To je síla symbolů. Na druhé straně příslušníci královských rodů čili *royals*, jak se jim říká v zemích Albionu, musejí jít příkladem, být bezchybní, nesmějí šokovat ani způsobovat zklamání, nechtějí-li pocítit trest v podobě mediálního pranýře; vždyť víme, jak obávaný bulvární tisk dovede prodat své informace a soudy na titulních stránkách. Tento tisk, podstupující rizika, je nemilosrdný, leckdy sám sobě na škodu, a jeho metody nejsou vždy právě chvályhodné. To jsme nedávno viděli na denících Murdochovy skupiny.

Během svatby Williama a Kate byl ze všech komentátorů na francouzsky mluvících televizních stanicích nejagilnější, nejzábavnější a nejdrzejší zesnulý Karl Lagerfeld. Opovážlivě, ale přesně, ovšem též se snahou o historickou pravdu svým německým akcentem, který dělal tolik radosti imitátorům, připomínal, že Windsorové, tento rod, který je ztělesněním Spojeného království v jeho radostech i strastech, nejsou ani anglického, ani waleského, ani skotského, ba ani irského, ale ... německého původu. A to není žádná novinka! Po normanských dynastiích, Plantagenetech, Lancasterech, Yorcích, Tudorech a Stuartovcích nastoupila v roce 1714 králem Jiřím I. na trůn hannoverská dynastie. Německou krev v anglické monarchii pak v roce 1840 ještě posílil sňatek mladičké Viktorie s princem Albertem Sasko-Kobursko-Gothajským.

Když vypukne první světová válka a Spojené království bojuje s říší německého *kaisera*, je pojmenování Sasko-Kobursko-Gothajský příjmením, které není snadné nosit a je těžko akceptovatelné. Navíc je válka také rodinným konfliktem, protože Vilém II. je z matčiny strany vnukem legendární královny Viktorie. Bylo třeba udělat něco, co by zamezilo podezření ze sympatií s Německem a odstranilo jakoukoli dvojznačnost. Změnit jméno, ale nezměnit rodinu, to byl mistrovský kousek vymyšlený králem Jiřím V. Vnucovalo se jedno jediné jméno: Windsor, jméno

jedinečného zámku na jih od Londýna, na pravém břehu Temže, ani příliš blízko, ani příliš daleko. Proč Windsor? Protože je už deset století synonymem Anglie s mimořádně složitou historií. Windsor je nejrozsáhlejší pevností světa, která byla jako jediná nepřetržitě obývána, a to jediná na Britských ostrovech. Se svými osmi sty místnostmi, z toho dvěma sty dvaceti pěti pokoji, plus jednapadesáti schodišti a chodbami, když nepočítáme jeho poklady, Windsor zahrnuje, shrnuje, oživuje a inscenuje celou historii Anglie od Viléma Dobyvatele. Koncem 16. století ho shakespeareovské divadlo využilo jako prestižní jeviště, jelikož kolem roku 1599 jméno Windsor zažilo nečekanou proslulost díky komedii *Veselé paničky windsorské*. Komická postava, hrdina, sir John Falstaff, s nímž se setkáváme i v jiných Shakespearových dílech a tragédiích, jenž se potýká se dvěma městkami, do nichž je zamilován. Ošálen těmito dvěma ženami je ve Windsorském lese obtěžován skřítky a rarášky, spojenci paniček, a to vše se odehrává v napůl pohádkovém a komickém prostředí.

Večer 29. dubna 2011, protože paničky už nemají co říci, královna odjela, aby si odpočinula ve Windsoru, své oblíbené rezidenci. Je to doba jednoho z jejích oblíbených pobytů, jejichž součástí jsou v červnu dostihy v Ascotu, na blízkém hipodromu, kde se schází elegantní společnost. Ať už královna dlí ve Windsoru oficiálně, nebo soukromě, je na kulaté věži, masivním donjonu, místo *Union Jacku* Spojeného království vyvěšena její zástava. Alžběta II. si tam užívá ticha, jež je dílem mnoha staletí historie. Je čtyřicátým prvním britským panovníkem, přičemž na zámku pravidelně pobývalo třicet devět z nich. Právě ve Windsoru bije srdce anglické monarchie.

1

1917

Jiří V., anglický král,
už není německého původu!

Jiří V., král anglický...

Londýn, úterý 17. července 1917. Pracovna krále Jiřího V. První světová válka začala před bezmála třemi roky; dospěla ke svému třístému čtyřicátému osmému dni bojů, utrpení, úsilí, draze zaplacených vítězství a tragických nezdarů. Bitva u Verdunu, od 21. února do 15. prosince 1916 – tři sta dnů střetů bez přestávky – už stála životy tří set tisíc mužů, Francouzů a Němců. Situaci Spojenců zhoršovaly různé události spojené s konfliktem, aby ji poté pozměnily pozitivnějším způsobem. Ve Francii podkopávají morálku a kompromitují strategii operací pacifistická hnutí, vzpoury a stávky ve zbrojovkách, hlavně v lednu a v květnu. Buřiči jsou popravováni v plucích pěchoty. V Irsku bylo krvavě potlačeno nacionalisty vedené lidové povstání proti Velké Británii, které propuklo 24. dubna, tedy o Velikonocích. Londýnská vláda viděla v tomto povstání prsty Berlína. Tato hnutí jsou ohlasem ruské revoluce, která vypukla začátkem března a vedla k abdikaci cara Mikuláše II., jehož manželka je Viktoriinou vnučkou a jehož říše se v souladu s dohodami zapojila do konfliktu po boku Francouzů, ale i Britů v létě 1914. O měsíc později, začátkem

dubna, vstoupily do války proti Německu Spojené státy americké a v červnu dorazily jejich první kontingenty. Válka přestává být jistým způsobem evropská, poněvadž s pokřikem „La Fayette, jsme tady!“, se přichází na starý kontinent, zejména do Francie, bít Amerika.

Britské veřejné mínění však od samého začátku konfliktu odmítalo vše, co bylo německé, včetně psů, německých ovčáků. Vždyť během okupace Alsaska-Lotrinska říší Viléma II. mohlo být za akt sabotáže pokládáno i pojídání kysaného zelí ... Dokonce i samo slovo *Sauerkraut* bylo nahrazeno překvapivým výrazem, *liberty cabbage*, „zelí svobody“, pro tuto zeleninu věru nečekaný osud! A nejen to, obětí tohoto bojkotu se stal i jeden blízký příbuzný královské rodiny: první lord admirality, admirál Battenberg, otec budoucího posledního místokrále Indie, lorda Louise Mountbattena. Jméno vrchního velitele Royal Navy znělo příliš německy. A zdálo se, že v celé říši pokládají za nevhodné, když je německého původu i panovník sídlící v Buckinghamském paláci. A vrcholem bylo, že válka proti sobě přímo postavila dva z vnuků legendární královny Viktorie: Vilém II. a Jiří V. byli totiž ... pokrevními bratřenci!

V létě 1914 byla desetiletí zatrpklosti a nedůvěry, zaobalovaná momentálními aliancemi, a to i sňatkovými, rozbita na padrt' vyššími zájmy států, když už nechceme říci „obchodníků s děly“. Tato podivná situace byla jen napjatým prodlužováním dynastického zmatku, který v době, kdy vypukla první světová válka, trval už dvě staletí.

Od roku 1714 angličtí panovníci jsou ... Němci

Od Viléma Dobyvatele, vítěze od Hastingsu roku 1066, zažila britská koruna ve své dlouhé historii různé dynastie. Po normanských králích nastoupily až do roku 1714 rody Plantagenetů, Lancasterů, Yorků, Tudorů a Stuartovců. Toho roku nastoupil na trůn pod jménem Jiří I. hannoverský kurfiřt, narozený v Hannoveru roku 1660. Tento pravnuke Stuartovce Jakuba I. představuje protestantskou linii nejbližší předchozí dynastii, přičemž

samotný Jakub I. byl katolík. Jiří I. neovládá anglický jazyk, zajímá se spíš o svou původní vlast než o Anglii, kde se snaží pobývat co nejméně. To z jeho vlády pochází tradice, podle které se kabinet odpovídá hlavně parlamentu, místo aby byl podřízen libostem krále. Právě tehdy se na Britských ostrovech začíná rozvíjet parlamentarismus. O čtyři panovníky později je Viktorii pouhých osmnáct let, když roku 1837 vystřídá na trůně svého strýce Jiřího IV., zhýralého dandyho, naprosto zdiskreditovaného pachem skandálů, které ho provázely celý život. Z prestižní a dlouhé vlády Viktorie si zde musíme zapamatovat, že stabilizuje monarchii a že zámek Windsor je jejím přístavem, zejména od doby, kdy po svém nástupu na trůn roku 1837 učiní Buckingham Palace oficiální rezidencí britských panovníků¹. Ve Windsoru žije i přijímá. Přestavěné pevnosti dodá definitivní proslulost. Tento zámek, ve všech ohledech jedinečný, je spojen s jejím štěstím i s její autoritou. Při svém nástupu na trůn je Viktorie pokládána za náladovou a tak trochu bláznivou, což škodí prestiži monarchie, křehké a zpochybňované. Není snad vnučkou „šilého krále“ Jiřího III., jiného Hannoverana, který ztratil zároveň rozum a v důsledku války za nezávislost i americké kolonie, podporované Ludvíkem XVI.?

Viktorie je malá, ale v jejím metru padesáti je koncentrována energie a inteligence. Panovnice si rychle zjednává oblibu i respekt. Ve věku jedenácti let si zapsala: „Budu moudrá.“ Očekávala, že se stane panovnicí, protože od nástupu svého strýce Jiřího IV. na trůn se Viktorie Hannoverská stávala předpokládanou dědičkou. 28. června 1838 je korunována ve Westminsterském opatství a hned si vyhradí trojí právo, o které ji žádá vláda, ať už konzervativní, nebo liberální, nebude moci připravit: „Právo být konzultována, právo povzbuzovat a právo upozorňovat.“ Aniž je osobně všemocná, bude ztělesňovat moc.

---

1 Anglický dvůr má přesto až dodnes oficiální název „Dvůr svatého Jakuba“ podle paláce svatého Jakuba (St. James's Palace), tudorovské rezidence, kterou si vybral Jindřich VIII. a jež byla později přestavěna. Přestože dnes je v paláci už jen úřad lorda komořího, velvyslanci se stále akreditují na tomto Dvoře svatého Jakuba.

Po politováníhodných výstřelcích svých předchůdců dává Viktorie Koruně novou tvář a také přívlastek: Existuje viktoriánská doba stejně jako doba alžbětinská. Pokud nám viktoriánská monarchie připadá mechanická a někdy neosobní, je tomu tak proto, že budila zdání, jako by se nechala vést, aby se chránila a posílila, jedním slovem prosadila.

Královna Viktorie zavádí novou módu: vdává se v bílém!

Mladá Viktorie svádí boj, aby zbavila své království jakéhokoli kontinentálního vlivu. Z tohoto důvodu královna vzdaluje ode dvora vlastní matku, která zůstala příliš německá. Sledována nespočetnými pretendenty si dívka, jíž říkají „anglická růže“, může vzít jen protestanta. Zpoza kulis tahá za nitky belgický král Leopold I. Také on vzešel z bohaté Sasko-Kobursko-Gothajské líhně, jež již navázala s královským rodem Velké Británie několik vazeb. A než byl zvolen králem Belgičanů, byl Leopold efemerním manželem princezny Charlotty-Augusty, jediné dcery prince regenta, budoucího Jiřího IV. Právě ve Windsoru Viktorie 10. října 1839 podlehne kouzlu svého bratrance Alberta a zapíše si do deníku: „Albert je nápadně krásný. Je velice milý a bez jakékoli strojenosti. Abych to řekla jedním slovem: je neodolatelný.“

V neděli 10. února 1840 se po nezbytné občanskoprávní formalitě provdá za Alberta Sasko-Kobursko-Gothajského. Vláda a parlament si totiž pospíšily, aby přijaly zákon o manželově naturalizaci. Královna se tak neprovdá za cizince, ale za jednoho ze svých poddaných. A to není jediná novinka: Královna mu udělí titul Jeho královská Výsost a hodnost maršála, ale zároveň sníží jeho apanáž z 50 000 na 30 000 liber ročně, částku příznávanou manželkám předchozích monarchů. Viktorie, jež bude tolik symbolizovat tradice, je hned na začátku poruší: královna, obklopená saténem a krajkami, se vdává v bílém, a zavede tak na Západě novou módu. A aby rychle vymezila protokolární statut svého manžela, vydá nařízení, v němž rozhodne, že mu bude dáována přednost hned za ní, „pokud mu parlament nepřidělí jiné postavení“.

Jestliže se Viktorie oficiálně vdává za Angličana, věneček z růží a květů pomerančovníku propletený snítkami myrty, který má na hlavě, je starým německým zvykem. Poprvé se anglická královna vdává podle anglikánského ritu, poněvadž Marie Tudorovna byla katolička. Alžběta II. zůstala svobodná a Anna Stuartovna byla v roce 1702, kdy nastoupila na trůn, již vdaná za dánského krále Jiřího.

Pár dní líbánek chtěla mladá královna strávit se svým drahým Albertem také ve Windsoru. Bez ohledu na vytrvalou migrénu si druhý den ráno zapsala: „Jaké štěstí mít takového manžela!“ Chápeme, proč měla královská rodina Windsor vždycky tak ráda...

10. října 1844 tam Viktorie přijala Ludvíka Filipa a na druhý den se v Sále svatého Jiří konal velkolepý banquet. Král Francouzů dal panovníci darem kočár s modrými sedadly, ve kterém přijel, a dnes je vůz, který kdysi táhlo koňské čtyřspřeží, uložen v královských stájích Buckinghamského paláce. Mikuláš I. Ruský, „železný car“, který se pokládal za čteníka Evropy, tam přijel na oficiální návštěvu, a když ho neminula vlna tehdy velice módní anglomanie, odjížděl s nápadem postavit v parku svého paláce v Petrodvorci vilu na březích Baltského moře.

Napoleon III. přísahá ve Windsoru věrnost anglické královně!

Viktorie byla zprvu rezervovaná, ale nakonec podlehla šarmu Napoleona III. a eleganci císařovny Evženie a 18. dubna 1855, tedy v době, kdy Anglie a Francie bojují společně jako spojenci v krymské válce proti Rusku, je pozvala do Windsoru. V nádherné kapli svatého Jiří královna uctila císaře Francouzů, když ho vyznamenala modrou stužkou Podvazkového řádu, nevyššího vyznamenání, které sahá až do 14. století a jehož heslo, neméně ušlechtilé, zní: „Hanba tomu, kdo by o tom smýšlel zle“. Jistě, co by si asi pomyslel strýc vyznamenaného, tedy Napoleon I. Jeho synovec odpřísáhl věrnost... anglické královně, a to v době, kdy poslední francouzský panovník, jenž byl uveden do tohoto řádu, scházejícího se jednou ročně ve Windsoru, byl Bourbon,

Ludvík XVIII., tehdy dožívající v exilu. Alespoň že byl Napoleon III. u moci... a upřímný anglofil.

Ale nápad uspořádat potom pro francouzské hosty ples v sousedním nádherném gotickém sále z let 1820–1830 způsobil vážný diplomatický hlavolam. Oficiální název sálu o rozměrech 30 metrů na 14 je totiž „Waterloo“ a je vyzdoben podobiznami (namalovanými Thomasem Lawrenceem) nejvýznamnějších králů, čelných politiků a vojevůdců, kteří přispěli k definitivní Napoleonově porážce roku 1815. Přijmout tam synovce nejurputnějšího z protivníků Anglie a připomenout jeho porážku u Waterloo bylo delikátní! Protokolární služby urážlivý název „sálu Waterloo“ odstranily; ten měl být v době plesu nazýván jednoduše „historickým sálem“. Bylo to šikovné označení, které nemohlo nikoho urážet, protože každá večeře ve Windsoru je historickou událostí¹.

Svazek Viktorie a Alberta je harmonický, požehnaný devíti dětmi, ale přerušeno předčasnou smrtí prince manžela v roce 1861. Viktorie nebyla k utišení a upadla do apatie hraničící se ztrátou rozumu. Viktorie, královna vdova, jež od této chvíle halila svou zaoblenou postavu do černého krepu a kterou její oblíbený první ministr Disraeli dal v roce 1877 prohlásit indickou císařovnou, byla skvělým příkladem stability státu. Ač byla garantem rovnováhy institucí a respektovala střídání politiků ve funkcích, ne vždy byla svým prvním ministrům, například Palmerstonovi a Gladstonovi, nakloněna. Během šedesáti čtyř let, kdy bylo království pod jejím žezlem, Francie zažila dvanáct hlav států, dvě dynastie a tři revoluce, Prusko pět panovníků, Španělsko čtyři panovníky, dvě dynastie a nespočet státních převratů v nekonečné – první – občanské válce. Délkou své vlády Viktorie

---

1 Tradice krátkodobého přejmenování sálu pro francouzské hosty se stále užívá. Bylo tomu tak i v roce 2004 během návštěvy prezidenta Jacquese Chiraka; měl právo na představení slavného muzikálu, o němž tehdy mluvil celý Londýn, *Bídňíků*. Během státní večeře ve fraku a dlouhých róbách, pořádané královnou na počest Nicolase Sarkozyho, jeho manželky a delegace francouzské vlády 26. března 2006, se paní Rachida Dati, tehdy strážkyně pečeti, postarala o rozruch příliš vykrojenými šaty; můžete se o tom přesvědčit ve filmu, který nepřetržitě běží před miliony diváků.

nejen monarchii stabilizovala, ale také ji mistrně poangličtila. Pro zámek Windsor to byl zlatý věk; tento rozsáhlý areál letohrádku se za její vlády změnil ve velkolepý palác, kde přijímala hlavy cizích států. Windsor, situovaný nedaleko Londýna, se uprostřed 19. století a z královniny vůle stával skutečným velvyslanectvím anglických tradic ve službách vztahů se zahraničím, jimž královna věnovala obzvláštní pozornost.

Viktorie je nadána vzácnými psychologickými dary. Ještě lord Salisbury, Disraeliho nástupce v letech 1885 až 1892, přiznává: „Když jsem znal královnino myšlení, znal jsem téměř jistě mínění jejích poddaných a obzvláště střední třídy.“²

Aby dodala váhu svým britským zvyklostem, Viktorie radila dceři Vicky, jež se stala pruskou korunní princeznou, aby na zámku v Postupimi nedaleko Berlína pila jen anglický čaj! Až do konce svých dnů chovala královna hlubokou nedůvěru k Hohenzollernovi Vilému II., pruskému králi a německému císaři, který byl jejím vnukem. A k opatrnosti nabádala i svého syna, prince waleského, jehož vždy držela stranou státních záležitostí. Eduard byl velice trpělivý, protože jeho matka zemřela až na úsvitu 20. století, 22. ledna 1901. Když se stal králem Eduardem VII., bylo mu již šedesát let.

Eduard VII., anglický král a veselý frankofil

Nový panovník, nakažlivě žoviální a budící obdiv, odzbrojoval své odpůrce velice rozumnými postřehy. Inteligentní a vizionářský král byl dobře informován o mezinárodní situaci. Tento bonviván, jemuž žádné potěšení nebylo cizí, je znám svými pařížskými zálety. Jednoho večera, kdy byl ještě princem waleským, jakmile zase jednou vtrhl do Moulin Rouge, věnoval velkou láhev šampaňského královně kankánu, slavné Goulue. Ta na něj vyjela se vši svou prostorekostí, jaké byla schopna: „Aha! Waleský! Ty

---

2 Andrew Roberts, *Salisbury, Victorian Titan*, Weindenfeld & Nicolson, Londýn, 1999.

platíš to šampaňské?“ Princovy výstřelky a jeho bohatství bavily kabarety na Montmartru. Jiného večera seděl syn královny Viktorie u stolu v kabaretu *Chat noir*, známém podniku na bulváru Rochechouart, jehož šéf s oblibou urážel zákazníky. Usměrněn policisty v buřinkách se majitel omezil jen na narážku na královninu dlouhověkost: „Á, Vaše milost! A co maminka? Pořád se tak dobře drží?“ Načež jeho vznešený protějšek s úsměvem odpověděl: „Díky Bohu, ano! Děkuji Vám, pane.“

Když konečně nastoupil na trůn, zájem Eduarda VII. se už neomezoval jen na Francouze a bujarý „pařížský život“. Tohoto frankofila znepokojovala role, jakou ve světě podle všeho začínalo hrát Německo. Z jeho krátké (1901–1910), ale rozhodující vlády zaznamenává historie především to, jak tento milý panovník, hovořící dokonalou francouzštinou, dovedl udělat dojem na „žabožrouty“ a mezi nimi na prezidenta republiky Ěmila Loubeta, buclatého Francouze z jihu, menšího než král, jenž ho v pátek 1. května 1903 přivítal na nádraží v Boulogneském lesíku. Eduard VII. přijel, aby prosadil jednání o budoucí slavné Srdečné dohody, Entente cordiale. Momentální atmosféra tomu však příliš nepřála. O čtyři roky dříve totiž dobytí centrální Afriky Angličany přinutilo Francouze evakuovat súdánskou Fašodu. Ve Francii byl tento incident vnímán jako ponížení. Královna Viktorie odložila *sine die* svůj každoroční pobyt na Azurovém pobřeží. Ba co horšího: byl důvod k obavám, že Angličané se vzdají své promenády v Nice – slavné Promenade des Anglais. A konečně, mnoho Francouzů bojovalo ve válce v Transvaalu po boků Búrů.

První den státní návštěvy Eduarda VII. v Paříži se nesl v duchu řady nepřátelských gest. Na bulváru Flandin si král musel vyslechnout hlasité „Vivat Johanka z Arku“ – připomenutí čtyřista let starého sporu. Večer, při příchodu do Comédie-Française, vítal monarchu pískot anarchistů. Když se pak večer král objevil ve své oficiální lóži, musel čelit urážce plného hlediště, jež sice povstalo, ale zachovávalo ledové ticho. Nikdo netleskal, jen najatá klaka, záhy odhalená a zesměšněná. Jeho Veličenstvo nebylo vítáno. Atmosféra se změnila během přestávky. Eduard VII. sešel do foyeru, aby si zapálil doutník, což patřilo ke knížecím zvykům; zpozoroval zde okouzující Jeanne Grenierovou a řekl

jí svým silným a dobře znějícím hlasem: „Slečno, vzpomínám si, že jsem viděl, jak vám tleskali v Londýně. Reprezentovala jste tam veškerou grácií a ducha Francie.“

Kompliment – a s tím se dalo počítat! – znamenal obrat. Když se panovník opět objevil ve své lóži, hlediště povstalo a vřele aplaudovalo, „klaka“ už nebyla zapotřebí. Během hodiny o tom věděla celá Paříž. Druhý den ráno informovaly noviny o pozor-
ných komplimentech anglického krále a jejich smířlivém duchu celou republiku. Následujícího dne na radnici návštěvník dokonce prohlásil, že se v Paříži cítí jako doma. Je pravda, že tam jezdil často. Eduard VII., nyní miláček Paříže, jemuž vrtošivý dav provolával slávu, se projevil jako odborník na styk s veřejností. A připomněl dokonce – již tehdy starou! – myšlenku vybudovat kanál pod průlivem La Manche!

Bez Eduarda VII. by nebylo Srdečné dohody

Král sehrával roli katalyzátoru. Bez jeho obratnosti a vřelé osobnosti by dohoda zůstala pouhou teorií. Ale bylo ještě třeba jedenácti měsíců nesnadného vyjednávání a návštěvy prezidenta Loubeta „na oplátku“, aby dohoda dostala konkrétní podobu. Srdečná dohoda tak byla podepsána 8. dubna 1904 s francouzským ministrem zahraničí Théophilem Delcassém, kníratým mužem ostříhaným na ježka, s lorňonem, bývalým žurnalistou, klidným a opatrným, jenž v politice působil od roku 1889. Přestože se francouzský velvyslanec, vřelý, ale prohnáný Paul Cambon, těšil na Foreign Office a u jejího ministra, lorda Lansdowna – mezi jehož předky byl Talleyrand, což nebylo bez významu –, skvělé pověsti, bylo nutno, aby se do věci plnou vahou své lásky k Francii a obav z Německa vložil Eduard VII.: teprve poté byla diplomatická izolace Francie u konce.

Srdečná dohoda, pakt o čtyřech člancích, znamenal spíše eliminaci koloniálních sporů než spojeneckou smlouvu, ale přinášel výhodu v podobě potvrzení mezinárodní role Francie po francouzsko-ruském spojení. Díky současnému anglicko-ruskému sblížení se rýsovala Trojdohoda mezi Spojeným

královstvím, Francouzskou republikou a carskou říší. Tuto strategii, jež obracela vniveč Bismarckovo dílo, odhalovaly depeše, které odesílali němečtí velvyslanci v Paříži a Londýně.

Eduard VII., jasně hovořící, ale zároveň taktní muž, přesvědčil galské republikány. V Dolní komoře jeden poslanec zdravil královu prozíravost. Byl to triumf „diktatury taktu“. O deset let později přinesl oboustrannou akci a nesmírné oběti¹.

V létě 1914 se Srdečná dohoda stala strategickým a taktickým spojenectvím, přestože cíle a prostředky nebyly vždy sladěné. Evropu pustošila válka. Bratrovražedná, v mnoha ohledech téměř kmenová válka. Kdo to mohl předvídat? Kdo by tomu býval mohl zabránit?

Berlín 1913: poslední setkání panovníků před válkou

O třináct měsíců dříve, 21. května 1913, syn Eduarda VII., nyní král Jiří V., a jeho choť, královna Mary, přijeli do Berlína na svatbu jediné dcery německého císaře. Když dopluli na lodi a předtím, než přesedli do zvláštního vlaku, byl panovník v civilu, elegantní, s buřinou na hlavě a deštníkem v ruce. Prostě gentleman. Potom, aby prokázal čest císaři, si oblékl uniformu pruského generála zdobenou oranžovou stuhou řádu Černé orlice. Pokud jde o oděvní zdvořilost, nezůstal pozadu ani Vilém II: měl na sobě červenou uniformu Royal Dragoons, na hlavě zlatou přilbici s podbradníkem a černým chocholem. Miloval vojenské uniformy, všechny... Tyto výměny zdvořilostí byly poněkud nuceným cvičením diplomacie mezi příbuznými. Brzy se ukázala jejich směšnost a neschopnost zabránit soukolí války a nahrazení někdy ne právě příjemného pokrevního příbuzenství vojenskými spojenectvími.

Car Mikuláš II. byl další příbuzný, který se k nim přidal nazítří. Angličan a Rus působili bližším než jen rodinným dojmem; Vilém

---

1 Právě ve Francii měli Britové nejvíce válečných obětí, zejména na Sommě. Mezi 4. srpnem 1914 a 11. listopadem 1918 bylo napočítáno sedm set osmdesát tisíc britských mrtvých a dvojnásobek raněných.

II. se odlišoval svými kníry, které rýsovaly, jak by člověk řekl, iniciálu jeho křestního jména, široké „W“. Tři panovníci, kteří vládli polovině světa, tři bratrance. Pompézní rodinné setkání, poslední toho druhu. „Ještě to nevěděli, ale tahle svatba pro ně bude poslední příležitost sejít se před první světovou válkou².“

Nepřátelství mezi Londýnem a Berlínem nebylo nic nového, ale posedlost Viléma II. budováním velkého loďstva je ještě přiživila. Představa, že by Angličané měli moře pod kontrolou, byla pro něj nesnesitelná. Tato ambice, jejíž realizace byla svěřena admirálu Tirpitzovi, otravovala německo-britské vztahy už dávno před Sarajevem 28. června 1914. Ozbrojená konkurence u císaře nevyklučuje uklidňující gesta. Tak například v roce 1908 v interview pro velice konzervativní *Daily Telegraph* Vilém II. halasně podpořil Spojené království ve válce proti Búrům, čímž učinil krok přesně opačný, než byla jeho výrazná podpora Krugera roku 1896, když ten chtěl vyhnat z Transvaalu britské kolonisty. Císařův spektakulární obrat a jeho náhlá podpora Londýna pobouřila německé veřejné mínění a oslabilu panovníkovu autoritu, jehož opustil kancléř Bülow. Císařův rozporuplný postoj, kdy se hrozby střídaly s okázalými projevy sympatií, ukazuje na panovníkovy psychické problémy, způsobené nebo zhoršované jeho fyzickým komplexem, atrofovanou paží, kterou všemožně maskoval úpravami oděvu. Císař, který rád nosil přilbu s křídly, vypůjčenou z mytologie wagnerovských oper, a ostentativně zdůrazňoval zakroucený tvar svých knírů, miluje ceremoniální, teatrální a zdůrazněně romantizující vystoupení. Jeho otec Bedřich III., zeť královny Viktorie, jehož přemohla nemoc po pouhých devětatadesáti dnech vlády, pokládal svého syna Viléma za nezralého. Bratranec Jiřího V. není ve skutečnosti nekompetentní; je spíše neobratný než válkychtivý, ale lze se u něho nadít čehokoli... čehokoli nepochopitelného!

Úterý 17. července 1917, Buckingham Palace. Jiří V., vnuk Viktorie a druhorozený syn Eduarda VII., sepisuje nadcházející

---

2 Catrine Clay, *Le Roi, l'Empereur et le Tsar*, v překladu Marie Boudewynové, Jean-Claude Lattès, 2007; reedice „Tempus“, Perri, 2008.

historické prohlášení, u něhož váží každé slovo. Vládne sedm let, z toho tři roky ve válce, které se bude říkat první světová. Ze všech britských panovníků 20. století je bezesporu tím, který je Francouzům znám nejméně. Paříž uctí jeho památku tak, že po něm pojmenuje jednu avenue a jednu stanici metra. A sportovní fanoušci si vzpomenou, že dvojnásobný olympijský vítěz v jízdě na koni Pierre Jonquères d'Orila, zesnulý v červenci 2011, získal v roce 1947 v Londýně velice žádanou trofej krále Jiřího V. Co opravdu víme o tomto muži, který nebyl připravován na dráhu krále, ale byl jedním z těch, kteří toho byli nejvíce hodni, a jedním z nejodvážnějších v období gigantických přeměn, které urychlily zhroucení jednoho světa – toho evropského –, nahlodaly britskou společnost a podminovaly její říši? Osud tohoto panovníka s plnovousem a knírem ještě hustšími, než jaké měl car Mikuláš II., jemuž se tolik podobá, ukul fenomén jeho protiněmeckého postoje. Jeho působení lze shrnout osobním podílem na dvou rozhodnutích, zároveň vnitro- i zahraničně-politických: na jedné straně vyhlásil válku svému příbuznému, jímž opovrhoval, císaři Vilémovi II.; na druhé straně porušení neutrality Belgie krále Alberta II. Německem přimělo Jiřího V. a jeho vládu, aby se postavili po bok Francie. To bylo právě před třemi lety. Tohoto 17. července 1917 se Jiří V. za pár hodin odhodlá veřejně popřít veškeré vazby na své německé příbuzenstvo.

*Jiří V. neměl vládnout: přesto
z něj bude „král-kuráž“*

Jiří V., pro své blízké Georgie, poprvé ztělesňuje britského ducha odporu. Je králem, který řekne ne: ne připomínce minulosti dynastie a ne přítomnosti, která ohrožuje její budoucnost. Albion Jiřího V. nejen zůstane pro své nepřátele perfidní, ale bude pro ně také neústupný. Jiří se stal následníkem trůnu po smrti svého bratra a v osmadvaceti letech, v roce 1893, se oženil se svou sestřenicí, princeznou Mary z Tecku, v narážce na měsíc narození řečenou May; je to pravnučka krále Jiřího III., onoho

hannoverského knížete, který v roce 1762 koupil palác vévody z Buckinghamu a jehož později postihlo nevyhlášené šílenství. Nu, a protože se to odehrávalo v tehdejší světě celebrit, Mary se napřed zasnoubila s bratrem Jiřího, princem Albertem Viktorem, vévodou z Clarence. Tento další vnuk královny Viktorie měl nevalnou pověst hráče stýkajícího se s nanejvýš pochybnými lidmi a s oblibou vyvolávajícího skandály, které ohrožovaly zdánlivou viktoriánskou důstojnost, beztak již otrěsenou skvělým a destruktivním talentem Ira Oscara Wilda a jeho satirami ze světa aristokracie. Před rokem 1900 Wilde ukázal, jak důležité je být impertinentní. V jednu chvíli se rojily pověsti, které vévodu z Clarence dokonce podezíraly, že je nepolapitelným Jackem Rozparovačem, jenž terorizoval lidové čtvrti East Endu a vraždil prostitutky. Kontroverzní vévoda z Clarence zemřel 14. ledna 1892, podle verze přijatelné v dobré společnosti na zápal plic, podle méně pokryteckých policejních pramenů na syfilis¹.

Jiří V., narozený v roce 1865 jako druhý syn Eduarda VII. a nyní dědic trůnu, se od svého staršího sourozence velice lišil. Po své matce Alexandře Dánské², známé svou krásou a bohužel také svou hluchotou, zdědil klidnou, ale rovněž vzácně uzavřenou povahu. Znovu působí dojmem, jaký vyzdvihl Charles Dickens, který byl přítomen svatbě dánské princezny s Viktorií dědicem. Jeho zjev prozrazuje respekt a pocit, že je připraven hrát svou roli se stejnou vznešeností i diskrétností. Za víčky ztěžklými břemenem války pohled Jiřího V. pečlivě zkoumá partnera, s nímž hovoří. Panovník je proslulý svou přesností a pravidelnými zvyky. Jako dospívající brázdil moře na plachetnici u ostrova Wight. Zcela přirozeně pak pokračoval v kariéře u námořnictva a během patnácti let, které v něm strávil, projevoval velkou

---

1 Nová nedávná teze, již se chopil film i televize, se nás snaží přesvědčit, že do této oficiálně neobjasněné záhady byl zapleten osobní chirurg královny Viktorie...

2 Alexandra, manželka Eduarda VII., měla sestru, princeznu Dagmar, která byla ženou ruského cara Alexandra III. a matkou posledního cara Mikuláše II., proto si jsou ti dva příímí bratřanci tolik podobní.

rozhodnost. Služba na moři mu dokonale vyhovovala. Když byl po bratrově smrti nucen odejít z námořnictva, byl oficiálně znevýhodněn tím, že neprošel průpravou budoucího krále. Ale okolnosti mu měly tuto průpravu vynahradit; jeho rozvázná a svědomitá povaha, kterou zdědil po své babičce Viktorii, mu byla cenným trumfem.

Jiří V. nastoupil na trůn v roce 1910 a byl, pokud šlo o plnění královských povinností, velice pedantský. Respektoval je a vyžadoval, aby byly respektovány. Byl odhodlán čelit všem zkouškám. A těch bylo požehnaně.

Jeho manželství s Mary, které mělo být pouhým projevem dobrých mravů, protože si brala muže, který by býval měl být jejím švagrem, se ukázalo jako velice láskyplné spojení, požehnané šesti dětmi, z nichž dvě budou králi: Eduard VIII. a Jiří VI. Musíme ostatně zdůraznit, že při svatbě konané pod zářivým nebem ve čtvrtek 6. července 1893 – v legendárním „královničně času“ nazývaném tak od svatby královny Viktorie – se Jiřímu a Mary podařilo umlčet polemiky v parlamentu. Prudké debaty ve Westminsteru, kde se Dolní sněmovna a Sněmovna lordů nemohly dohodnout na statusu Irska, ztichly a celý Londýn zachvátila jiná horečka: radost. Londýn byl od roku 1876 metropolí říše sahající od Kanady po Indii. Onoho dne v létě 1893 nešlo o nic menšího než o lásku. Od sňatku Viktorie a Alberta v roce 1840 představovaly královské svatby přestávku občas obohacenou o nějaké překvapení. Viktoriin vnuk Albert, tehdy ještě vévoda z Yorku, a jeho mladá nevěsta Mary si vyměnili manželský slib v malé kapličce, kde Viktorie a Albert učinili totéž o třiapadesát let dříve... Byla to taková manželská pouť.

Každý, kdo by soudil, že se Jiří bude nenápadně držet v pozadí, se mýlil. Jistě, kontrast s jeho otcem Eduardem VII. je nápadný. V pětačtyřiceti letech má Jiří V. skutečný talent, který jeho předchůdce postrádal: uklidňovat zjitřené ovzduší vnitřní politiky, zejména Sněmovnu lordů bouřící se proti návrhu rozpočtu ministerského předsedy Lloyda George. Jiří V. se snaží udržovat mezi protikladnými silami křehkou rovnováhu. Nepřestává hlásat jednotu a usmíření, v letech 1911 až 1914 zejména ve vztahu k citlivé otázce vnitřní autonomie Irska, k pověstné *Home Rule*.

V červenci 1914 panovník osobně předsedá konferenci o budoucnosti Irska, „kde jsou zastoupeny všechny strany. O čtyři dny později se po totálním fiasku rozejdou“¹.

Válka znovu sjednocuje národ, do něhož nepatří jen Angličané (existují například čtyři čistě skotské divize), ale situace je, na pozadí stávek a otázky irských protestantů věrných Anglii, nesnadná, poněvadž vyžaduje, aby na francouzské frontě byl neustále přítomen milion mužů. Příchod Američanů tak znamená masivní a cennou podporu. Jejich první kontingenty, jimž velí generál Pershing a které se vylodí 8. června 1917 v Liverpoolu, vítá jmenovitě generál Campbell, stojící v čele zvláštního oddáku Royal Welsh Fusiliers. Je to po dvou staletích poprvé, kdy na britskou půdu vkročí cizí vojáci. Pershing dorazí 13. června do Boulogne. V den amerického národního svátku, 4. července, se vrchní velitel amerického expedičního sboru, provázen obrovským davem, odebere na pařížský hřbitov Picpus k La Fayetteovu hrobu. Toho dne bude Pershingovi vložena do úst věta, která vstoupí do historie: „La Fayette, jsme tady!“ Ve skutečnosti však generál požádal jednoho ze svých důstojníků, jehož pokládal za dobrého řečníka, aby řekl pár slov místo něj. A tak slavnou větu „La Fayette, jsme tady!“ pronesl plukovník Stanton. Ve *Vzpomínkách* Pershing přiznává: „Mnoho lidí přisoudilo tuto lapidární větu mně a já jsem mnohokrát litoval, že nejsem jejím původcem“²...

Rozhodnutím Kongresu Spojených států se konflikt stává skutečně světovým. Také expediční sbor, který připlul z druhé strany Atlantiku, si klade otázky po německých kořenech britské monarchie. Protiněmecké citění se nyní v Americe projevuje i v jazyce, stejně jako ve Spojeném království: místo *hamburgeru* se teď říká *liberty sausage*! A díky Spy Actu odhlasovanému 15. června Senátem i Sněmovnou reprezentantů je teď podezřelý každý vztah s Němci. Pro informovanost vojáků je teď početné

---

1 Philippe Valode, *Rois, Reines, Princes et Princesses d'Angleterre*, L'Archipel, 2011.

2 Jean-Pierre Turbergue (ved.). *La Fayette, nous voilà!*, předmluva Nicolas Sarkozy, éditions Italiques, 2008.

a vlivné společenství německého původu ve Spojených státech pověřeno vysvětlováním rodinných vztahů válčících panovníků. Prezident Wilson soudí, že „o této válce bylo rozhodnuto jako u starých sporů: skupinou ctižádostivých, a nikoli z vůle lidu“. Již v srpnu 1896 se lord Salisbury, britský první ministr, podělil o své zneklidnění, když napsal příteli: „Jakou kuriózní podívanou skýtá Evropa! Nanejvýš nejistá budoucnost závisí na vůli sotva tří či čtyř mužů.“¹⁴ Vskutku podivná Evropa, jejíž panovníci se mohou přímo, tedy fyzicky, podílet na bojích; jako u Azincourtu, u Bouvines, u Slavkova, u Waterloo, u Sedanu... Ještě na začátku 20. století tak mohou jednotlivé osobnosti mít větší váhu než všechny ideály.

Dvůr oznamuje nové příjmení královské rodiny: Windsorové

Pro jednotky, které přicházejí z Wyomingu nebo z Kansasu, aby pomohly Francouzům, Britům nebo Belgičanům, to není jednoduché. Dokonce i případ Belgie je pro Američany hlavolamem. Jistě, útokem na Yser Německo porušilo neutralitu království. Hrdinský král Albert I. čelí invazi, devastaci, loupení a urážkám. Muž statné postavy a podivuhodného ducha velí armádě, pomáhá jí vyhnout se definitivní porážce. Přestože je jeho země téměř celá okupovaná, vystupuje po boku spojenců velice aktivně a kompetentně a vskutku si zaslouží přízvisko „rytířský král“. A přesto, i třetí král Belgičanů pochází ze Sasko-Kobursko-Gothajské dynastie, tedy z tohoto malého, ale starobylého knížecího domu v Horních Francích, a jeho manželka Alžběta je Wittelsbachovna, bavorská vévodkyně, a tudíž také Němka. Královna je s obdivuhodnou oddaností a soucitem stále přítomna v zákopecích, obvazuje zraněné a pro každého má povzbudivý úsměv. Anděl uprostřed hororu. Jak se vyznat v tomto předivu rodinných vazeb a v tomto chování?

---

1 Andrew Roberts, *op. cit.*